

Anna Spólnik

Słownictwo roślinne

w powieściach Władysława Orkana

W obszernej monografii autora *Komorników* J. Kobylińska przestawiła opis gwary gorczańskiej, a ściślej – zgodnie z założeniem – jej fonetykę i morfologię. Słownictwo, co podkreśla autorka, wymaga odrębnego opracowania¹.

Leksyka powieści orkanowskich jest niezwykle bogata zarówno w warstwie języka literackiego, jak i wykorzystywanej gwary gorczańskiej. Zwraca uwagę słownictwo z zakresu obrzędów, zwyczajów, obyczajów², codziennego życia ludu gorczańskiego³, a nade wszystko leksyka opisów przyrody.

Jak podkreśla J. Kolbuszewski „region gorczański jako przestrzeń przyrodniczo-społeczna był ową «krainą kęp i wiecznej nędzy», same natomiast Gorce (góry) nabierają cech wielkiego, czystego piękna, stając się obszarem mitycznym, nacechowanym sakralnością i innymi dodatkimi wartościami”⁴. Dla bohaterów Orkana Tatry były „[...] uosobieniem tajemniczej wyniosłości”⁵, natomiast Gorce „[...] stały się osią świata – tak własnego, jak i świata zamieszkującego je ludu”⁶.

Tak osobisty stosunek do otaczającej go rzeczywistości, w której autor żył i tworzył, sprawił, że Orkan, czerpiąc wiele z gwary gorczańskiej, umiejętnie wybierał z socjolektu te cechy gwarowe, które uznawał za istotne w tworzeniu artystycznej wizji przedstawianego świata⁷.

¹ J. Kobylińska, *Gwara w utworach Władysława Orkana*, Kraków 1990.

² A. Barska, *W kręgu kultury orkanowskiej. Rzecz o kulturze ludowej w prozie Władysława Orkana*, Opole 1987.

³ J. Kobylińska, *Słownictwo powieści „Komornicy” Władysława Orkana odbiciem życia górali gorczańskich*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, z. 152, Prace Językoznawcze VII, Kraków 1992, s. 271–281; też: *Świat językowy Władysława Orkana. Słowa i stereotypy*, Kraków 1997.

⁴ J. Kolbuszewski, *Gorce w twórczości Władysława Orkana*, „Ruch Literacki”, R. XXXVI, 1995, z. 2, s. 163.

⁵ J. Kolbuszewski, *Tatry w literaturze polskiej, cz. II (1889–1939)*, Kraków 1982, s. 427.

⁶ J. Kolbuszewski, *Gorce...*, s. 162.

⁷ Rolę dialektu w utworze artystycznym (na przykładzie *Komorników*) omawia K. Budzyk w artykule *Gwara a utwór literacki*, „Język Polski” XXI (1936), s. 97–105; o stylizacji gwarowej w utworach

Jak wspomniano, powieści Orkanowskie cechuje bogactwo opisów przyrody. W tych impresjonistycznych obrazach gorczańskiego pejzażu niemałą rolę pełnią motywy florystyczne, które właśnie w literaturze modernistycznej znalazły najpełniejsze odbicie. Spojrzenie na przyrodę, sposób jej opisywania, wynika nie tylko z osobistych doświadczeń pisarza, ale też jego estetyka krajobrazu „[...] była w pierwszym rzędzie estetyką literacką młodopolską”⁸.

W warstwie leksyki opisów przyrody zwraca uwagę słownictwo roślinne. Właśnie ono, a szczególnie leksyka gwarowa, będzie przedmiotem tego artykułu. Nie będzie tu mowy o funkcjonowaniu motywów florystycznych, bowiem to zagadnienie wymaga innego opisu⁹.

Materiał został zebrany z trzech powieści późniejszego okresu twórczości autora *Komorników*. W pierwszej z nich, a mianowicie *W roztokach* (1900) wprowadza autor 24 nazwy roślin. W powieści *Pomór* (1910), uznanej przez Piłonia za utwór z pogranicza realizmu i symbolizmu, znajdziemy 19 nazw, a w symbolicznej powieści *Drzewiej* (1912) mamy ich 20. Ogółem w tych trzech powieściach znajdziemy 52 nazwy botaniczne, co w porównaniu ze 150 nazwami roślin w *Nad Niemnem* E. Orzeszkowej, wydaje się liczbą skromną.

Analizie poddamy nazwy poszczególnych gatunków roślin, a nie szersze znaczeniowo pojęcia *drzewo*, *las*, *bór*, które też są częstym motywem literatury młodopolskiej¹⁰. W wynotowanym słownictwie roślinnym najczęściej pojawiają się nazwy drzew. Wyróżniają się dwa z nich: *świerk* zwany *smrekiem* i *jodla* nazywana zawsze *jedlą*, a więc drzewa, które są nieodłącznym elementem górskiego pejzażu.

I. Nazwy roślinne w utworach Orkana

1. Nazwy drzew i krzewów

Smrek

Frekwencja tej nazwy: *Drzewiej* (14x), *W roztokach* (18x) (w tym 9 w porównaniach) dowodzi, że drzewo to jest częstym motywem w twórczości Orkana. O jego ważnej roli w literaturze młodopolskiej pisze I. Sikora (s. 34). W *Pomorze* nazwa ta nie wystąpiła.

W. Orkana pisze też B. Faron, *Władysław Orkan 1875–1930*, [w:] *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku. Literatura okresu Młodej Polski*, t. III, Warszawa 1977, s. 83–133.

⁸ J. Kolbuszewski, *Gorce...*, s. 165.

⁹ O różnych funkcjach motywów florystycznych czytamy w artykule A. Stoffa, *Problematyka teoretyczna funkcjonowania motywów roślinnych w utworach literackich*, [w:] *Literacka symbolika roślin*, pod red. A. Martuszeńskiej, Gdańsk 1997, s. 9–22.

¹⁰ O motywie lasu – puszczy por. W. Gutowski, *Tajemnice młodopolskich lasów. O kluczowym symbolu poetyckim*, [w:] *Literacka symbolika roślin*, pod red. A. Martuszeńskiej, Gdańsk 1997, s. 125–137; też: I. Sikora, *Przyroda i wyobraźnia. O symbolice roślinnej w poezji Młodej Polski*, Wrocław 1992.

Smrek u Orkana jawi się jako drzewo *długowieczne*, co potwierdzają epitety, np. *smrek – pradziad* (D 114), *kilkuwiekowe smreki* (D 17), *odwieczne smreki* (RI 10), *stuletnie smreki* (RI 10), podkreśla się też jego *wielkość*, *siłę*, np. *smrek – olbrzym* (D 81), *smreki strzelały w górę ponad inne* (D 6), a także *wyniosłość*, *dumę*, np. *harne smreki* (RII 129). To odwieczne na tej ziemi drzewo stoi na straży lasu, np. *surowe straże smreków* (D 65). *Smrek* podlega tu antropomorfizacji, jest symbolem ludzi żyjących na tym terenie.

Jedla

Drzewo to, podobnie jak *smrek*, jest również częstym motywem w opisach gorceńskiego krajobrazu. Zawsze w postaci gwarowej *jedla* pojawia się w *Drzewiej* (13 x), podobnie *W roztokach*. Brak jej w *Pomorze*.

Orkan podkreśla jej *długowieczność*, np. w kolumnach *wiekowych jedlic* (D 13), *prastara jedla* (D 144), *stuletnie jedle* (RI 10), *odwieczne jedle* (RI 10), jak też *siłę i wielkość*, np. *w głowicach najwyższych jedli* (D 8), *twarde jedle* (D 17), *jedla hruba* (RI 27).

Buk

W językowym opisie drzewa podkreślił pisarz przede wszystkim jego *olbrzymie rozmiary i dziwne kształty*, które budzą grozę, np. *buk o dziwacznych kształtach, powykręcanych konarach* (D 126), *buk-potwór o wielo-hrubych ramionach* (D 81), *buki krępe* rozpościerały potworne ramiona (D 6), a także ich *wiek*, np. *buki stare* (RI 53), *buki w starości skrzemieniałe* (D 17). Nazwa ta nie wystąpiła w *Pomorze*.

Brzoza

Nazwa tego drzewa pojawia się tylko raz. Franek, wędrując po lesie, napotyka między jedlami, w obcym dla tego drzewa środowisku górskim, opuszczoną brzozę. Wykorzystuje tu pisarz znany stereotyp brzozy-płaczki „stała tu jak samotnica, jak płaczka żałobna. Taka w niej była niewieścia lekliwość, tyle tęsknicy, smutku i rozpacz” (RI 11).

Jasień // jesion

Nazwę tę wprowadził autor tylko dwa razy. W czasie wielkiego głodu ludzie spotykali się nocą przy kapliczce poświęconej św. Rozalii, by śpiewać do niej pieśni-skargi. Kapliczka ta „pamiętnika nie mająca” stała [...] koło drogi mało zjeżdżonej, na brzyzku, pod *starym drzewem-jasionem* (P 150).

Franek, oglądający budzącą się o świetle roztokę, widzi „*drzewa jesionowe, osiadłe na kępach*” (RI 67).

Wierzba i olcha

Nazwy tych dwu drzew pojawiły się tylko w *Pomorze* i podobnie jak ludzie, drzewa te są chore, bowiem i na nich „*wysypki chore jak chmara gąsienic obsiadły owarzone liście*” (P 130).

Osika // osina

W opisie wykorzystuje Orkan naturalną cechę tego drzewa, którego liście drżą: „białe, srebrne, słabiutkie osiki drżą, gdy się trąci o jeden liść z kraja” (RII 10).

Agrest

Agrest jest krzewem, którego owoce koją pragnienie.

W *Drzewiej Jewka*, zmęczona upałem, szuka wody. W oddali na groniu widzi agrest kolczasty, który ma „we środku miąższ słodki, pojący” (D 123), ale jest zbyt wysoko, by mogła go zerwać.

Jałowiec

Jałowiec jest krzewem pospolitym, rośnie też na jałowej glebie górskiej.

Bohater *W roztokach* Franek, chce na chwilę odetchnąć od gwaru życia „w cieniu jałowca” (RI 190), w ponurych myślach widzi siebie na cmentarzu, gdy „idzie pośród jałowców” (RI 148).

Ożyny

Ożyny to krzew płożący się, występuje głównie w lasach, na stokach górskich. Nazwa ta pojawiła się tylko w *Drzewiej*. W lesie-puszczy koło spróchniałych pni „wiły się liany ożyn” (D 7), powalone kłody-cielska oplecione były „jęzorami ożyn” (D 6), a Prokop przedzierał się przez „ostre powrozy ożyn” (D 45).

2. Drzewa owocowe

Na mało urodzajnym terenie gorczańskim nie było sadów, stąd drzewa owocowe występują w omawianych powieściach sporadycznie. Dwa z nich: trześnia i grusza-dziczka, rosną nie w sadach, lecz na miedzach.

Pierwsza z nich, *trześnia*, występuje jedynie w *Pomorze*. Zaraza dosięga nie tylko ludzi, ale i przyrodę. Salka, wspominając dziecięce lata, kiedy zbierała owoce z tego drzewa, spogląda teraz na rdzawą ziemię osiedla, na której rośnie jedynie „zżółkła trześnia” (P 50), a „na nędznych konarach trześni” (P 65) nie ma ani jednego owocu. Bohaterka widzi z gościńca *gruszę-dziczkę*, która zachowała jeszcze kilka drobnych gruszek i choć owoce „były cierpkie, ale jej były słodkie jak rajski owoc” (P 114).

Drzewa w sadach, takie jak *jablonie* i *grusze* albo są porażone śmiertelną chorobą i strząsają [...] w drganiach śmiertelnych owoc zarażony młodo” (P 130), albo pojawiają się w marzeniach Franka. Raz wprowadzie bohater spogląda na osiedle i widzi ozłoczone sady, ale nigdzie nie spotkamy bezpośredniego ich opisu i tylko wyobraża sobie on przyszlą wieś piękną, bogatą, czystą i szczęśliwą, w której „[...] barwią się rzędy zasadzonych przez dziatwę *jabloni*, snują się aż za widnokrąg wstęgi *śliw* [...]” (RII 162).

3. Rośliny uprawne

Z roślin uprawnych pojawiają się w utworach zboża: żyto, jęczmień, orkisz i owies, dalej ziemniaki, a także koniczyna i wyka.

Rośliny uprawne czasem są motywem opisywanej przyrody, np. „złocące się w słońcu płatki dojrzałego *jęczmienia*” (RII 190), „zagon ściętej *koniczyny*” (RI 65), „białały płaty *owsa*” (RI 190), „zieleniły się tylko zagony *koniczyn*, częstsze płaty ziemniaków lub kawałki spóźnionego *owsa*” (RII 102).

Występują też we wspomnieniach o latach względnej zasobności „ty nie pamiętasz, jak my mieli dużo *jęczmienia* i *orkisza*” (P 18), „bez *ziemniaka* się cnie” (P 13).

Franek, bohater *W roztokach*, marząc o przyszłej bogatej gminie, planuje grunty pod uprawę, np. „Tam gdzie pole korzystniejsze, sadzi się *ziemniaki*, sieje się *żyto*, *jęczmień*, *orkisz*, *wykę*, *koniczynę* [...] gdzie rola strasznie skąpa wysiewa się *owies*” (RII 107).

4. Rośliny pól i lasów

W *Pomorze* wystąpiło kilka nazw roślin polnych. Są to nazwy roślin, które w czasie głodu były jedynym źródłem pożywienia, np. „wyzbierwali po miedzach *lebiodę*, *chrząstkę*, *młacz* dwojaki (P 54), „próbowała listków podobnych do *młacz*u” (P 114), „Tekla nazbierała *młacz*u, zaparzyła i podała na misce – z warzonym młakiem” (P 54), „dzieci deptały po trawnikach za *zajęczą kapustą*, za *szczawiem* ... wydlubywały *osty białe* [...] słodkie też im były *zajęcze karpiele* [...] jak i główki *koniczyny* o miodnych kwiatkach”(P 54).

W *Drzewiej las* – puszcza mienił się kolorami późnego lata. Spotykamy tu: *wilcze jagody*, *złotogłowy*, *świeczki leśne*, *złocienie*, *młacze* i *gibrzyny*, *floraczną* i *paprocie*, np. *wilcze jagody*, *złotogłowy*, *świeczki* przedziwne rozpały się barwami (D 155), zaświeciły się płomyki białych i liliowych *gencjan*, które nazwano w gwarze *świeczki leśne* (D 66), lśniły „pod blask księżycy *złocienie*” (D 67), roznosiły się „*puchy młaczów* i *gibrzyn* okwitłych” (D 155).

W tej puszczy Prokop pada „w las *floraczną*, *paproc*” (D 55), a przed Danielem jawią się „*żółte kępy paproci*, o kwiecie tajemniczym” (D 66), Jewka natomiast w rdzawych skalach nad źródłem widzi tkwiące tam „*gwiazdy paproci*” (D 127).

W *Pomorze* w marzeniach sennych Salka idzie między kwiecistą łąką a złotym łanem pszenicy, z którego „wybiera *kąkol* i *blawat* i czyni z ich kolorów wianek, z myślą wdzięczną: *złoczy* Pannie Przczystej w kapliczce” (P 128).

Podobnie w *Drzewiej* Jewka obiecuje przynosić każdego dnia wianek „z *barwinku* i z leśnych kwiatów” (D 152).

Jak wspomniano, w omawianych powieściach Orkan wykorzystał ponad 40 nazw roślin, lecz tylko niektóre z nich, zwłaszcza nazwy drzew, pojawiają się wielokrotnie, inne kilkakrotnie, a nawet pojedynczo.

II. Dialektalne nazwy roślin

W przedstawionym powyżej słownictwie roślinnym jest pewna grupa nazw, które niewątpliwie można uznać za dialektyzmy i one będą przedmiotem dalszych rozważań. Prześledzenie ich historii i geografii pozwoli wykazać, w jakim stopniu pisarz uwzględnił gwarowe słownictwo roślinne, bo przecież dialektyzacja była istotną cechą języka powieści Orkana.

W grupie nazw dialektalnych można wyodrębnić: nazwy roślin, które występowały już w okresie staropolskim, a dziś ograniczone zostały do gwar Polski południowej, np. *barwinek* (też w gwarach mazowieckich), *blawat*, *jasień*, *jedla*, *smrek*, *trześnia* oraz nazwy właściwe gwarom Polski południowej np. *mlacz*, *chrząstka*, *świeczki leśne*, a także sąsiadującemu językowi słowackiemu np. *gibrzyna* (kiprzyzna), *floraczyna*.

1. Nazwy drzew i krzewów

Jasień 'Fraxinus excelsior, Jesion wyniosły'

Nazwa tego drzewa występuje u Orkana w dwu postaciach. Starsza *jasień*, znana już ze swego źródła z XIV wieku (Słstp II 188), nowsza *jesion* od początku wieku XVI i ta utrwaliła się w języku ogólnym (S. 22, 28).

W nazwie *jasień* zachowała się stara nagłosowa grupa *ja-* charakterystyczna dziś dla dialektów Polski płd.-zach. (MSGP, W. 36–37, R. 34). O przejściu nagłosowego *ja-* w *je-* por. W. Taszycki¹¹.

Jedla // *jedlica* // *jedliczka* 'Abies alba, Jodła pospolita'

W tych trzech formach nazwa występuje u Orkana, z tym, że pierwsza z nich, *jedla* (najczęściej w lm. *jedle*), przeważa. Uznana za nazwę regionalną (SJP Dor III 366), notowana jest w gwarach południowopolskich (Podhale, Żywiecczyzna, Śląsk Cieszyński), por. MSGP, W. 37, R. 35.

Dzisiejsza ogólnopolska postać *jodła* jest notowana dopiero od XVI wieku, bowiem od XIV–XV w. występowały tylko formy *jedl*, *jedla*, *jedlina* (Sstp III 202).

Utrzymanie na południu Polski form *jedl*, *jedla* nastąpiło pod wpływem języków sąsiednich (por. czes. *jedle*, stcz. też *jedla*, *jedl*, słowac. *jedl'a*).

Smrek 'Picea excelsa, Świerk pospolity'

Smrek to gwarowa, ograniczona do południa Polski, nazwa popularnego w górach świerka (MSGP, W. 65–66). Nazwa notowana w XV wieku u Stanki (Sstp VIII 324) jest pożyczką ze stczes., później przeważa nazwa *świerk*. J. Kobylińska¹²

¹¹ W. Taszycki, *Oboczność jasion // jesion*, [w:] *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. I, Wrocław–Kraków–Warszawa 1961, s. 107–111.

¹² J. Kobylińska, *Gwara...*, s. 83.

podaje też postać *smrek*, lecz w omawianych powieściach występuje tylko *smrek*. O różnych nazwach tego drzewa, por. K. Nitsch¹³.

Barwinek '*Vinca minor*, Barwinek pospolity'

Powszechna od XV w. nazwa tej rośliny, przyjęta też w terminologii botanicznej, ograniczona jest głównie dziś do gwar małopolskich i mazowieckich (SGP I 412).

Dżyny '*Rubus*, malina [jeżyna]'

W źródłach historycznych przeważają nazwy *jeżyny* i *ostrężyny* (S. 22). U Orkana nazwa tylko w postaci *ożyny*, która znana jest w gwarach na pograniczu wschodnim i słowackim pod wpływem tych języków (SIŚE I 574). MSGP notuje nazwę *ożyna* z okolic Nowego Targu i ze wschodniej Polski. Radwańska podaje z Podhala formy *ożyny*, *ostrężnice* (R. 51, 52).

Drzewa owocowe

Trześnia '*Cerasium avium*, Czereśnia'

Ta dziś gwarowa nazwa, występująca głównie w południowej części Polski (Małopolska, Śląsk) oraz sporadycznie na obszarach północno-wschodnich (W. 22), jest potwierdzona ze źródła XIV w. (Słstp IX 205). Ogólnopolska forma *czereśnia* zapożyczona z języków ruskich od XVII w. (S. 14, 60).

3. Rośliny uprawne

W tej grupie brak jest dialektyzmów.

4. Rośliny pól i lasów

Bławat '*Centaurea cyanus*, Chaber bławatek'

Wśród XV-wiecznych synonimów tej rośliny najczęściej pojawiają się nazwy: *bławat* (ta nazwa przeważa), *chaber*, *modrak*, *głowacz*. Późniejsze źródła również notują te nazwy, a dwie z nich: *chaber* i *bławatek*, stały się w XVIII wieku podstawą nazwy rodzajowej i gatunkowej (S. 13).

Dziś nazwy te są zróżnicowane regionalnie. Najprawdopodobniej różnice geograficzne były już w staropolszczyźnie (por. Nitsch¹⁴).

Interesująca nas nazwa *bławat* (w tej postaci częściej u Orkana), także *bławatek* (z suf. *-ek*) występuje głównie w Małopolsce (SGP II 282).

¹³ K. Nitsch, *Jodla, świerk, smrek*. [w:] *Wybór pism polonistycznych*, t. II *Studia wyrazowe*, Wrocław–Kraków 1955, s. 117–126.

¹⁴ K. Nitsch, *Mazowieckie wyrazy przyrodnicze. Chaber 'Centaurea cyanus'*, [w:] *Wybór pism polonistycznych*, t. II *Studia wyrazowe*, Wrocław–Kraków 1955, s. 94–108.

Chrzęstka '*Equisetum arvense*, Skrzyp polny'

Nazwę tej rośliny *chrzęść* (chrzęstka) uznaje A. Zaręba¹⁵ za wyłącznie małopolską. Notowana jest dopiero w SW (I 303) z kwalifikatorem gwarowa.

Tę dialektalną nazwę skrzypu notuje SGP (IV, 96) w postaciach *kšestka*, *xšestka*. Także z Podhala *krząstka*, *krzęść*, *krząć* (R. 41) z przejściem nagłosowego *x- ≥ k-*, które jest cechą gwar Polski południowej (por. K. Nitsch¹⁶).

Floraczyna

J. Karłowicz (SGP II 22) pod hasłem *florencyna* pisze: „do paproci zaliczają: *paproć*, *florencynę* i *słodyczkę*”. SW (RI 732) uznaje nazwę *ferecina// ferecyna* za gwarową i przyjmuje za jej źródło słów. *feračina*, z rum. *ferecea*. Nazwa ta występuje jedynie na południu Polski w różnych postaciach: *ferecyna// ferecina*, *florencyna*, *florencyna*, *floraczyna* itp. z przewagą tej pierwszej (MSGP). Górale *ferencyną* nazywają wszystkie podwójne i potrójne pierzaste paprocie (R. 40). Paproci tej przypisuje się właściwości magiczne. Kwiat jej, niewidzialny dla ludzi, pojawia się tylko raz w roku, w wigilię św. Jana.

Gibrzyna '*Epilobium anqustifolium*, Wierzbówka kiprzyca'

Roślina ta była nazywana w XVIII wieku *Wierzbówka wąsko-liściowa* (Kluk I 200). *Kiprzyca* jako nazwa gatunkowa, przyjęta we współczesnej terminologii botanicznej, będzie niewątpliwie późniejsza.

Przyjmuje się, że została zapisana w XIX wieku i pochodzi z dialektu podhalańskiego. Nazwa tej rośliny jest związana z tym, że otoczone puchem nasiona po dojzeniu wysypują się (kipią) z torebki nasiennej (SISE II 168).

Nazwa licznie poświadczona tylko we wspomnianym dialekcie w postaciach *kipryzna// kiprzyca* (R 37) jest niewątpliwie pożyczką z języka słowackiego (*kyprina*).

Orkanowska *gibrzyna* jest z pewnością zniekształceniem omówionej powyżej nazwy.

Mlacz '*Sonchus*, Mlecz'

Ten pospolity chwast polny i ogrodowy występuje u Orkana w dwu postaciach: *mlacz* (P 54, 114; D 155) i *mlecz* (RI 73). Pierwsza z nich, niewątpliwie gwarowa, jest poświadczona w MSGP dwukrotnie tylko z Podhala. Także z tego rejonu wśród innych form nazwy tego gatunku w postaci *mliac*, *mlac* (R. 48).

Świeczki leśne '*Gentiana asclepiadea*, Goryczka trojeściowa'

„Zaświeciły płomyki białych i liliowych gencjan, które nazwano w gwarze: *świeczki leśne*” (D 66). Orkan jedyny raz tak bezpośrednio podaje nazwę gwarową, która w tym wypadku odnosi się do jednego z gatunków *Gentiana*, a mianowicie *Gentiana asclepiadea* 'Goryczka trojeściowa'.

¹⁵ A. Zaręba, *Z geografii słowiańskich nazw chwastów*, Zeszyty Naukowe UJ nr 24, „Prace Językoznawcze”, z. 3, Kraków 1960, s. 32.

¹⁶ K. Nitsch, *Małopolska zmiana x w k lub f, [w:] Wybór pism polonistycznych*, t. IV *Pisma dialektologiczne*, Wrocław-Kraków 1958, s. 305-343.

Z. Radwańska-Paryska wymienia z Tatr i Podtatrza nazwę *świecznik* i odmianki fonetyczne *świecznik*, *świecznik*, *świecznik* i odnosi do wspomnianego gatunku (R. 62). Jak podkreśla autorka, popularną nazwę *goryczka góralska* odnoszą tylko do gatunku *Gentiana punctata* 'Goryczka kropkowana'.

Wśród 44 nazw, które wystąpiły w analizowanych utworach, 18 można uznać za dialektyzmy. Są wśród nich nazwy właściwe dialektowi małopolskiemu albo tylko ograniczone do gwary podhalańskiej. W tych leksykalnych dialektyzmach nie wprowadza jednak pisarz gwarowych cech fonetycznych, np. mazurzenia (*mlacz*, *ożyna*, *floraczyna*, *świeczki*), czy przejścia nagłosowej grupy $x\dot{s} \geq k\dot{s}$ (chrząstka).

W omawianych powieściach zwraca uwagę różnorodność słownictwa związanego z opisami przyrody gorczańskiej. Sugerowałoby ono, że również leksyka roślinna jest bogata. Wbrew oczekiwaniom świat roślinny jest bardzo ubogi i nie oddaje bogactwa roślinnego Gorców. Tylko dwie nazwy drzew, a mianowicie *smrek* i *jedla* pojawiły się wielokrotnie. Pierwsza z nich *smrek* (32 x), natomiast *jedla* (26 x). Inne nazwy drzew (*buk*, *brzoza*, *jasień* i *jesion*, *wierzba*, *olcha*, *osika*), podobnie jak drzewa owocowe (*grusze*, *jabłonie*, *trzęśnie*), a także krzewy (*agrest*, *jałowiec*, *ożyna*) wystąpiły kilkakrotnie lub nawet tylko pojedynczo.

Sporadycznie wprowadził Orkan rośliny uprawne (*jęczmień*, *orkisz*, *owies*, *żyto*, *ziemniaki*, *koniczyna*, *wyka*) i rośliny polne, takie jak: *lebioda*, *chrząstka*, *mlacz*, *wilcze jagody*, *złotogłowy*, *świeczki*, *floraczyna*, *gibrzyna*, *kąkol*, *blawat* itd.

W przedstawionym słownictwie roślinnym zauważa się najwyższą frekwencję nazw drzew (*smrek*, *jedla*, *buk*) użytych przeważnie w liczbie mnogiej. Drzewa te stanowią integralną część lasu-puszczy, w którym bohater przeżywa swój dramat.

Objaśnienia skrótów

- D – *Drzewiej*, Kraków 1960.
 P – *Pomór*, Kraków 1960.
 R I, II – *W roztokach*, t. I, II, Kraków 1964.
 KSGP – J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków 1901–1911.
 MSGP – *Magazyn Słownika gwar polskich*, Kraków.
 R – Z. Radwańska-Paryska, *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza*, Zakopane 1992.
 SGP – *Słownik gwar polskich*, t. I–V, red. M. Karaś i J. Reichan, Wrocław 1982–1996.
 S – A. Spółnik, *Nazwy polskich roślin do XVIII wieku*, Kraków 1990.
 SISE – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków 1952–1975.
 SW – *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1920–1927.
 W – L. Wajda-Adamczykowa, *Polskie nazwy drzew*, Kraków 1989.

Vegetable vocabulary in Władysław Orkan's novels

Abstract

Nature fulfils a special function in Orkan's novels. The writer, while creating the images of the Gorce landscape, frequently uses floral motifs. The vegetable vocabulary of three Władysław Orkan's novels is the subject matter of the present analysis, namely: *W roztokach* (1900), *Pomór* (1910) and *Drzewiej* (1912). The analysed names are the names of trees, bushes, crop plants and plants of fields and forests.

The author pays special attention to those names, which were taken from the Gorce dialect by the writer. The names of trees such as *spruce* called *smerek* and *fir* called *jedla*, which are typical trees in the mountain environment, enjoy the highest frequency of occurrence.